

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG A MAGYAR NYELV- ÉS OLVASÁSÓRÁN¹

A Katedra folyóirat 31. évfolyamában indított, environmentális neveléssel foglalkozó rovatban számos keresztárgyi kapcsolódást bemutatunk: a rovat szerzői részletesen foglalkoztak a hulladékgyűjtéssel, tudatos vásárlással, az újrahasznosítás és a képzőművészet kapcsolódásával, az environmentális nevelés informatikaórai kérdéseivel, stb. A rovat záró fejezetében a környezettudatosság és egészségnevelés magyar nyelv és olvasásórába történő beépítésére kínálunk néhány módszertani ötletet. A gyakorlatok a 3-4. osztályos kisiskolásokat célozzák meg.

TÖRTÉNETSZÖVÉS SZÓGYŰJTÉS ALAPJÁN

Cél: szóban vagy írásban történő, hívószavak segítségével létrehozott narratív típusú szöveg alkotása

További célok: kreatív gondolkodás és együttműködési készség fejlesztése

Munkaforma: frontális és páros munka

Módszerek: kreatív írás és beszédgyakorlat

Segédeszközök: szivacsabba, tábla, kréta/filctoll, papír, toll

Időkeret: 25 perc

Leírás: 1. A tanulók körbeülnek, a pedagógus is a kör részét képezi, a kezében egy szivacsabba van. A gyakorlat első felében egy asszociációs játékot játszanak: a pedagógus arra kéri a tanulókat, hogy akinek a labdát dobja, mondja ki hangosan, mi jut az eszébe az „környezetvédelem” hívószóval kapcsolatban. Miután az adott tanuló megosztotta a gondolatát, a labdát visszadobja a pedagógusnak, aki egy másik tanulóhoz juttatja a labdát, és így tovább.

2. Ezt követően az osztály közösen kiválaszt az elhangzott szavak közül öt kulcsszót, amiket a pedagógus a táblára ír.

3. A tanulók visszaülnek a padjukba, és páros munkában (pl. a padtársak együtt dolgozva) egy rövid, a környezetvédelemmel kapcsolatos történetet alkotnak úgy, hogy a táblára írt öt kulcsszónak szerepelnie kell a történetben. A szavakat szabadon toldalékolhatják és kiegészíthetik. A párosok címet is adnak az írásaiknak.

4. A szövegalkotást követően minden páros felolvassa a történetét, amit a környezetvédelem témájával összefüggő megbeszélés zár.

Értékelési szempontok: az összes hívószó felhasználása, a narratív típusú szöveg struktúrájának követése (bevezetés, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás, befejezés), a történetalkotás kreativitása, az életkornak megfelelő szintű nyelvi-stilisztikai kifejezőmód választása.

LEÍRÁS AKROSZTIKONNAL

Cél: a leírás tartalmi-formai jegyeinek gyakorlása tulajdonságok megfogalmazásával, a kreatív szövegalkotási készség fejlesztése

További célok: rész-egész összefüggések felismerése, következtetések megfogalmazása, kreatív, logikus gondolkodás és rendszerező készség fejlesztése

Munkaforma: frontális munka, csoportmunka

Módszerek: kreatív írás

Segédeszközök: katalógusok, tábla, kréta/filctoll, papír, toll

Időkeret: 35 perc

Leírás: 1. Ráhangelődésként minden tanuló a keresztnéve kezdőbetűjével mond egy gyümölcsöt vagy zöldséget (pl. Réka – retek).

2. A pedagógus az osztálylétszámmal összhangban 3-4 csoportra osztja a gyerekeket, pl. az egyik csoportba a déligyümölcsöt mondókat osztja, a másikba a bogyógyümölcsöt választókat, stb. (a kategorizálás a választástól függ).

Minden csoportnak ad egy élelmiszerbolt-katalógust, majd arra kéri őket, gyűjtsék ki a katalógusból:

1. csoport: a gyümölcsöket
2. csoport: a zöldségeket
3. csoport: a tejtermékeket
4. csoport: a húsféléket

¹ Készült a KEGA 011UKF-4/2022 „Inovatívne vzdelávacie materiály s dôrazom na výchovu zdraviu a environmentálnu výchovu žiakov 3. a 4. ročníka ZŠ” projekt keretén belül.

4. Ezt követően minden csoport – alapos megfontolás után – a saját gyűjteményéből kiválaszt egy szót (a pedagógus ügyeljen arra, hogy ne legyen túl hosszú a szó), amiről egy akrosztikonos leírást készít. Ennek az a lényege, hogy a kiválasztott ételmezert úgy jellemezzük (hogy néz ki, milyen az íze, hogyan viszonyulunk hozzá, stb.), hogy a sorok kezdőbetűit összeolvasva a szöveg témáját kapjuk meg. Próbáljuk azt is a leírásba foglalni, hogy a választott ételmezert mennyire illik az egészséges táplálkozásról alkotott képünkbe.

5. A pedagógus bemutat egy példát: RETEK

R – ríktó piros színű

E – egészséges kerek zöldség

T – tél végén vetjük el a kertben

E – erezett a gumója

K – kenyérhez kiválóan illik

6. A megoldások elkészültével minden csoport megosztja az ötleteit az osztállyal. Ha valamelyik betűre nem talál egy csoport megoldást, az osztálytársak segíthetnek az ötletelésben.

7. A feladat zárásaként a pedagógus beszélgetést kezdeményez a gyerekek étkezési szokásairól – megbeszéljük, hogy a jellemzett ételmezert hogyan függ össze az egészséges életmóddal, miből mennyit, mikor ajánlatos fogyasztani. Kitérnek a személyes tapasztalatokra és étkezési szokásokra, szükség esetén arra is, hogyan lehetne a rossz szokásokon változtatni.

Módszertani megjegyzés: A gyakorlat leegyszerűsíthető-lerövidíthető azzal, ha az ételmezerek rendszerezését kihagyjuk, és rögtön az akrosztikonos leírást kérjük a csoportoktól. Szükség esetén érdemes először frontális módon, az osztállyal közösen készíteni egy minta-akrosztikont. Ügyeljünk arra, hogy az ételmezert jellemzése releváns legyen, egy-egy frappáns szójáték kedvéért ne írjanak valótlanokat a gyerekek.

Értékelési szempontok: az akrosztikon formai teljessége és tartalmi relevanciája, a megoldások kreativitása, egyedisége, az életkornak megfelelő szintű nyelvi-stiliztikai kifejezőmód választása.

KOCKÁZÁS

Cél: írásbeli készség fejlesztése, tárgyleírás gyakorlása algoritmus követése alapján, vizuális és nyelvi kifejezőmód összefüggéseinek gyakorlása

További célok: a kooperatív munka és problémamegoldó gondolkodás fejlesztése, következtetések megfogalmazása, összefüggések felismerése

Munkaforma: frontális munka, csoportmunka

Módszerek: kooperatív oktatás, kockázás technikája

Segédeszközök: nagyméretű kockák, ábrák, papír, toll

Időkeret: 25 perc

Leírás: 1. Az osztályt a Répa, retek, mogoró... kiszámoló segítségével kiscsoportokra osztja a pedagógus. A csoport tagjai egy közös feladaton fognak dolgozni, de ezen felül különböző szerepeket is teljesítenek, amiket a pedagógus ki is oszt közöttük (szóvivő, csend- és rendfelelős, írnok, eszközfelelős, időfelelős).

2. Minden eszközelelős húz egy képet a tanártól, melyeken egy, a környezettudatos életmóddal összefüggő tárgy ábrája található (pl. bicikli, vízadagoló ballon, szelektív hulladékgyűjtő, papírtasak). Röviden tisztázzák, mi látható a képen.

3. Ezt követően minden csoport kap egy kockát, amin a tárgy jellemzését segítő kérdések találhatóak: 1. Hogy néz ki? 2. Hogyan segít a környezet védelmében? 3. Mi jut róla eszedbe? 4. Miből van, hogyan készülhetett? 5. Hogyan lehet használni? Mire nem való? 6. Hasznosnak vagy feleslegesnek találod? Miért? A válaszokat az írnokok lejegyzik.

4. A szóvivők felolvassák a megoldásaikat, amely alapján az osztálynak ki kell találnia, milyen tárgyról van szó.

5. A gyakorlatot frontális beszélgetés zárja, amiben megbeszéljük, hogyan függnek össze a jellemzett tárgyak a környezettudatos életmóddal, milyen tapasztalataik vannak a gyerekeknek ezekkel kapcsolatban.

Módszertani megjegyzés: A képek száma szabadon bővíthető-szűkíthető, azonban ügyelni kell rá, hogy a kockára felírt kérdések illeszkedjenek a képhez.

Az értékelés szempontjai: a kérdésre adott válasz tartalmi teljessége, a megfogalmazás pontossága, kreatív megoldások érvényesítése.

Képek:

Kocka:

	1. Hogy néz ki?	
2. Hogyan segít a környezet védésében?	3. Mi jut róla az eszedbe?	4. Miből van, hogyan készülhetett?
	5. Hogyan lehet használni? Mire nem való?	
	6. Hasznosnak vagy feleslegesnek találod? Miért?	

SZÖVEGÉRTÉSI GYAKORLAT

Cél: a szövegértés fejlesztése az értelmezés és integráció szintjén, írásbeli szövegalkotási készség fejlesztése

További célok: kreatív gondolkodás, együttműködési készség fejlesztése

Munkaforma: páros munka, frontális munka

Módszerek: kreatív írás, drámajáték

Segédeszközök: kártyák, papír, toll

Időkeret: 35 perc

Leírás: 1. A tanulók párban dolgoznak. Kártyákon szólásokat kapnak, melyeknek témája a víz. Más kártyákon a szólások jelentése olvasható. A feladat: kapcsolják össze a szólásokat a megfelelő jelentésükkel. A megoldást frontálisan ellenőrzik.

2. Activity: Válasszanak ki a megadottak közül egy szólást. Gesztusokkal mutassák be a többieknek, akiknek ki kell találniuk, melyikről van szó.

3. A párok válasszanak a megadottak közül egy szólást (akár azt, amit az előző feladatban már kiválasztottak). Alkossanak egy rövid történetet, melyet a saját életükből (akár az iskolai életből) merítenek, melyben felhasználják a kiválasztott szólást. (A szólás lehet akár cím is.) A szöveget írják le. A fogalmazásokat olvassák fel.

Módszertani megjegyzés: a pedagógus rávezető segítséget adhat a szólások és jelentésük összekapcsolásában, a kreatív írásos feladatban szintén adhat támpontokat.

Értékelési szempontok: a megoldások kreativitása, egyedisége, az életkornak megfelelő szintű nyelvi-stilisztikai kifejezőmód.

A szólások és feloldásuk:

1. Tiszta vizet önt a pohárba.	Nyíltan és őszintén beszél, tisztáz valamit.
2. Lassú víz partot mos.	Szívós, kitartó munkával éri el céljait.
3. Él, mint hal a vízben.	Gondtalanul, boldogan él, remekül érzi magát.
4. A maga malmára hajtja a vizet.	Magának tesz jót (akár más kárára).
5. Nem sok vizet zavar.	Nem avatkozik be semmibe, nem kelt feltűnést.
6. Sok víz lefolyt már azóta a Dunán.	Nagyon régen volt.
7. Óperenciás tengeren túl van.	Nagyon messze van.
8. Tengerbe hord vizet.	Feleslegesen, értelmetlenül cselekszik.
9. Vizet prédikál és bort iszik.	Mást mond, mint amit cselekszik.
10. Víz ellen úszik.	Szembeszáll mások véleményével.

KREATÍV SZÖVEGFELDOLGOZÁS

Cél: szóbeli kifejezőképesség fejlesztése, helyszínelírás, interjú gyakorlása

További célok: a kooperáció fejlesztése, következtetések megfogalmazása, összefüggések felismerése

Munkaforma: frontális munka, csoportmunka

Módszerek: címjósítás, belső monológ, mesebeli tér kialakítása (helyszínerendezés), reflektálás (kilépőkártya)

Segédeszközök: használati tárgyak a tanteremben

Időkeret: 35 perc

Leírás: A tanórán Zelk Zoltán *Párácska* c. meséjének feldolgozása zajlik. Térszervezés: A tanulók körben ülnek.

- Címjósítás: Jósoljátok meg, miről szól majd a *Párácska* c. mese!
- A mese tanári felolvasása. Megfigyelési szempontok: kik a mese szereplői? Milyen helyszíneken zajlanak az események?
- Rendezzük be a helyszíneket! A tanulókat 4 csoportra osztjuk. Minden csoport kap egy-egy mesehelyszínt (ég, erdő, rét, búzatábla). Feladatuk, hogy a tanteremben keressék meg a saját helyszínüket, rendezzék be a jelenlevő tárgyakkal, majd érzékletesen mutassák is be szavakkal helyszíneket – a leírás gyakorlása (tegyék vonzóvá a leírással az adott helyet).
- Ki vagyok én? A tanár néhány jellemző tulajdonsággal bemutatkozik az egyik szereplő nevében. A tanulók kitalálják. A továbbiakban úgy folytatódik a feladat, hogy a tanulók mutatkoznak be egy-egy szereplő nevében, majd menjenek arra a helyszínre, ahova tartoznak.
- Interjú Párácskával: Válasszunk Párácskát (kiszámolóval vagy önkéntes jelentkezéssel), a tanulók interjúvolják meg.
- Frontális beszélgetés, főbb témák: kinek a tanácsát fogadta meg Párácska? Mi lett ennek a következménye? Ha a másik tanácsot fogadja meg, mi lett volna a következménye? Milyennek látják Párácska vándorútját?
- Kilépőkártya: Nekem ez a mese azt tanította meg... Vagy: Nekem ez a mese azért tetszett / nem tetszett, mert...
Az értékelés szempontjai: – fantázia és kreativitás működtetése
– behelyezkedés egy-egy szereplő alakjába
– empátia és segítőkészség előhívása

VERSFELDOLGOZÁS

Cél: valós és képzelt tevékenységek megnevezése, szétválasztása, szófajok felismerésének gyakorlása

További célok: logikai készség fejlesztése, esztétikai érzék, képzelőerő fejlesztése

Munkaforma: frontális munka, páros munka, egyéni munka

Módszerek: kikeresés és csoportosítás megadott szempontok szerint

Segédeszközök: számítógép, projektor, nyomtatott-sokszorosított vers

Időkeret: 25 perc

Leírás: 1. Ráhangolódás: A pedagógus arra kéri a tanulókat, képzeljenek el egy tavat, majd mondjanak egy mondatot arról, milyennek látják, egy másik mondatban pedig mondják el, mit csinálnának a tó partján vagy a tó vizében.

2. A pedagógus felolvassa Tamkó Sirató Károly *Dal a tóróól* című versét, majd kivetíti. A tanulókat arra kéri, keressék meg a szövegben azokat a tevékenységeket, amelyek szerepeltek az ő tóróól szóló mondataikban is. Ezután beszélgessenek azokról a tevékenységekről, amelyek nem szerepeltek az ő mondataikban.

3. A pedagógus párokra bontja a csoportot. A párok lehetnek padtársak, de más párkötési szempont is érvényesíthető. A párokat kétféleképpen jelöli (lehet az ábécé betűivel, számmal vagy más módon). Az A párok feladata, hogy keressék ki a versből (melynek szövegét kinyomtatva is megkapják) az élettelen dolgokat megnevező főneveket, a B párok pedig az élőket. A feladat megoldását megbeszélés követi.

4. A párok következő feladata, hogy cselekvésre vonatkozó igéket keressenek a versben, majd válogassák szét őket aszerint, hogy valós vagy képzelte cselekményre vonatkoznak-e. A feladatvégzést megbeszélés követi, melyben szó esik arról is, hogy a kigyűjtött tevékenységek milyen viszonyt fejtenek ki a környezettel, a természeti értékekkel.

5. Egyéni munka: minden tanuló válassza ki a versből a neki leginkább tetsző egy vagy két sort, és indokolja meg, miért tetszik neki.

Módszertani megjegyzések: Az irányított beszélgetés közben a környezethez való felelősségteljes, gyengéd viszony kiemelése legyen a középpontban.

Értékelési szempontok: a szófajok és csoportosításuk, valamint a környezethez való felelős viszony kerül értékelésre.

RITMUSGYAKORLATOK

Cél: szókincsfejlesztés, rokon értelmű szavak gyakorlása, a ritmusérzék fejlesztése

További célok: együttműködési készség fejlesztése

Munkaforma: frontális munka

Módszerek: szógyűjtés, ritmusgyakorlat

Segédeszközök: számítógép, tábla, filctoll, kivetítő

Időkeret: 25 perc

Leírás: 1. Gyűjtsünk összetett szavakat, melynek egyik tagja a víz (csapvíz, ásványvíz, víztározó, árvíz, folyóvíz, patakvíz, tengervíz, szennyvíz, vízágyú, vízesés, vízkék, esővíz stb.) – kerüljenek fel a táblára fürtábra formájában.

2. Gyűjtsük össze az eső szinonimáit (zápor, zivatar, felhőszakadás, zuhó, vihar, égi áldás) – kerüljenek fel a táblára.

3. Álljunk körbe! A tenyerünkkel játszunk esőt: ujjainkkal a másik tenyerünkön kopogunk. A vezető kezdi, majd a mellette álló átveszi, majd a következő is, végigmegy a körön a mozdulat, amikor a kezdő személyhez ér, az más mozdulatsorba kezd. Addig tartják a játszó a mozdulatot, amíg az új el nem ér hozzájuk. Lehetséges mozdulatok: halk tapsolás, gyors és halk lábdobogás, tenyérdörzsölés, susogó hang. Imitálhatjuk a közeledő és távolodó záport is.

4. Weöres Sándor *Bolygó zápor* c. versének felolvasása. Milyen érzéseket vált ki belőled a vers? A válaszok kerüljenek fel a táblára.

5. Ritmusgyakorlatok: az időmértékes verselés ritmusának érzékeltetése. Taps, dobantás, koppantás kíséretében, csoportokba oszthatjuk a tanulókat különböző ritmusszekciókat kialakítva. Változtassuk a hangerőt (suttogástól a kiabálásig) és a tempót. A szöveg el is hagyható (a tanulók magukban mondják), csak a ritmus „szól”.

Módszertani megjegyzés: a gyakorlatot többször végezzük, amíg minden tanuló ráérez a ritmusra.

Értékelési szempont: a „zenekar” munkájának értékelése.

Weöres Sándor: Bolygó zápor

Bolygó zápor
libben, táncol,
suhog a fű sűrűjén, fa ágán.
Kéklő halvány
felhők alján
kivirul a ragyogó szivárvány.

Ritmus:

– – – –
Bolygó zápor

– – – –,
libben, táncol,

U U U U U _ U _ _
suhog a fű sűrűjén, fa ágán.

– – – –
Kéklő halvány

– – – –
felhők alján

U U U U U _ U _ _
kivirul a ragyogó szivárvány.